Daniel Defoe

Deník morového roku

Zdeněk Bauer, 2021

preklad: **František Fröhlich**

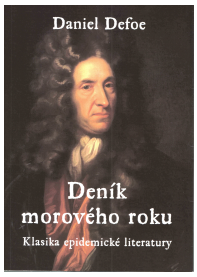

- 15

  Zapisuji tuto podrobnost tak obšírně, protože nevím, zda by nemohla být podstatnou pro ty, kdož přijdou po mně, pokud se náhodou dostanou do stejné svízele a budou postaveni před stejnou volbu. Proto bych chtěl, aby jim toto líčení bylo spíše návodem k činnosti než jen záznamem mých vlastních činů, neboť plně chápu, že dozvědět se, jak jsem dopadl já, pro ně nebude mít ani za zlámanou grešli ceny.

- 17

  Uvádím (…) ten nejlepší postup, jaký bych (…) každému mohl poradit, zvláště jedná-li se o člověka, jemuž leží na srdci jeho povinnosti a rád by dostal nějaký pokyn, jak si počínat, aby je mohl splnit: Řekl bych mu, že má bděle pozorovat zvláštní znamení Prozřetelnosti, jaká se v té době objevují, a brát je ve všech souvislostech, jednak jak se vztahují jedno k druhému, jednak jak se všechna dohromady vztahují k otázce, již má před sebou, a pak je podle mého soudu může považovat za nebeské pokyny, které mu sdělují, co je v tom či onom případě jeho nepochybnou povinností (…).

- 26

  Slzy a bědování byly na denním pořádku téměř v každém domě, zvláště v prvním období tohoto navštívení, neboť na jeho sklonku už lidé v srdcích otupěli, měli smrt neustále tolik na očích, že už se ani nezabývali ztrátou přátel, očekávajíce, že v další hodině budou povoláni oni sami.

- 27

  Ve starém městě však strach nebyl dosud zdaleka tak silný, a to zvláště proto, že jakkoliv zpočátku tam všichni byli ve stavu naprosto nepopsatelného zděšení, přece jen (…) nemoc zprvu často polevovala, a tak byli lidé takříkajíc vyplašeni a pak zase uklidněni, a to tolikrát, že už jim to pomalu zevšednělo a i ve chvílích, kdy se morová rána zdála krutou, říkali si, že do starého města se dosud nerozmohla, ani do jižních a východních čtvrtí, což jim dodávalo odvahy a činilo je, smím-li to tak říci, trochu otrlými.

- 30

  Obě tyto hvězdy jsem též viděl a měl jsem, musím to přiznat, tolik běžných představ o těch věcech, že i já jsem byl nakloněn tomu, považovat je za předzvěst a znamení Božího trestu, zvláště když po první z nich následoval mor, a já jsem uviděl další a obdobnou, nemohl jsem pak než říci, že Bůh naše město ještě dostatečně neztrestal.

  Zároveň jsem však nemohl těmto věcem přikládat takovou víru jako ostatní, neboť jsem věděl, že hvězdáři jim připisují přirozené příčiny a že jejich pohyby, ba dokonce i otáčky vypočítávají, nebo to aspoň předstírají, takže není možno je plným právem nazývat předzvěstí či předznamenáním – a tím méně pak příčinou – takových událostí, jako jsou mor, válka, oheň a podobně. Čas mi dal za pravdu.

- 30

Lidské obavy rovněž podivně stupňovala zaslepenost těch časů, domnívám se totiž, že z jakýchsi mně záhadných příčin lidé více než kdy předtím nebo potom propadali proroctvím, astrologickému zaklínání, snům a babským povídačkám. Zda tento nešťastný sklon byl zpočátku vyvolán bláhovostí některých lidí, kteří na něm vydělávali tím, že tiskli předpovědi a věštby, nevím. Je však jisté, že lid strašně děsily knihy jako Lillyho *Almanach*, Gadburyho *Astrologické předpovědi*, *Almanach Robina chudáka* a podobně, také několik knih, které se tvářily zbožně.

- 77

(…) S veškerou vážností a krajní naléhavostí jsem oddal svou mysl modlitbě za tyto zoufalé bídníky, aby jim Bůh ráčil odpustit, otevřel jim oči a účinně je pokořil.

Tak jsem nejen učinil zadost své povinnosti modlit se za ty, kdož vůči mně projevili zášť, ale také jsem plně vyzkoušel své srdce a plně jsem se ujistil, že nechová nejmenší nenávist vůči těm, kdo mne zvlášť urazili. Ve vší pokoře bych tento způsob doporučil každému, kdo chce zjistit nebo se ujistit, jak rozeznat hranici mezi vlastní opravdovou horlivostí ve službě Bohu a mezi důsledky svých soukromých vášní a zloby.

- 90

(…) Slyšel jsem třeba o jedné ošetřovatelce, která umírajícímu pacientovi, jejž měla v péči, položila na obličej mokrou látku, a tak ukončila život člověka, jenž tak jako tak dodýchával. O jiné, která zase mladou ženu, o niž se starala, zadusila, když nemocnou přepadly mdloby a byla by se jinak bývala vzpamatovala. O jedněch, které pacientky zabíjely tím, že jim daly jedno, druhé zas něco druhého, a některé je prý umořily hladem, protože jim nedaly vůbec nic. Jenže všechny tyto příběhy s sebou nesly dvě podezřelé okolnosti, jež mne nutily, abych je bral na lehkou váhu a považoval je jen za pouhé povídačky, jimiž lidé straší jeden druhého. Za prvé, ať to člověk slyšel, kde chtěl, vždycky se to mělo odehrát někde na druhém konci města, co nejdál od místa, kde vám to vyprávěli. Když jste to slyšeli ve Whitechapelu, stalo se to u sv. Jiljí, ve Westminsteru či v Holbornu nebo někde na té straně města. A když jste to slyšeli v oněch končinách, pak to provedl někdo ve Whitechapelu nebo U minoritek či v cripplegateské farnosti. Slyšeli jste to ve starém městě? Pak se to zaručeně stalo v Southwarku, a když jste to slyšeli v Southwarku, udělal to někdo ve starém městě, a tak podobně.

Dále pak, ať už se měl ten příběh udát kdekoli, byly podrobnosti pokaždé stejné, zvláště ten nadvakrát složený vlhký hadřík položený na obličej umírajícího a ta udušená mladá šlechtična, takže bylo zřejmé, aspoň podle mého soudu, že na těch řečech bylo více povídaček než pravdy.

- 98

Dozajista nikdy žádné město, aspoň ne takové velikosti a lidnatosti, nebylo zastiženo ve stavu tak naprosté nepřipravenosti na takové strašlivé navštívení, ať už mám mluvit o přípravách občanských či duchovních. Vskutku tomu bylo, jako by býval nikdo nic nečekal, ničeho se neobával a ničím nebyl varován, v důsledku čehož nebyla přijata sebemenší veřejná opatření v té věci. Tak například ani náš starosta ani jeho hejtmané nepřijali nižádná opatření ze své funkce městských úředníků v zájmu nařízení, jichž mělo být uposlechnuto.

- 176

(…) Pohled na smrt zblízka dokáže záhy smířit jednoho člověka dobrých zásad s druhým, zatímco je to právě naše bezpečné životní pohodlí, jakož i to, že tyto věci od sebe odsouváme co nejdál, co mezi námi podněcuje rozkoly, dělá zlou krev, způsobuje předsudky, vyvolává prohřešky proti křesťanské lásce a křesťanské soudržnosti a dovádí je až do takových konců.

- 177

Smrt nás všechny smíří. V hrobě budeme všichni bratři. Tvrdí-li se ovšem, že v nebi pak budou lidé s nejrůznějším přesvědčením, že nenajdeme tam předsudky ani řevnivost, že tam budeme všichni jednoho názoru a jedné zásady, proč nemůžeme spokojeně jít ruku v ruce už nyní? Pokud se naše srdce i ruce mají skutečně spojit bez nejmenšího zaváhání a v nejdokonalejším souladu a lásce, proč se tak nemůže stát už teď a tady? K tomu nedovedu ničeho povědět a také už o tom neřeknu ani slovo, ale je nám toho trpce želet.

- 179

  (…) Všichni věštci, astrologové, jasnovidci, tak zvaní hadači, černokněžníci a podobně, sestavovatelé horoskopů a vykladači snů a všichni takoví lidé odešli a zmizeli, ani jeden nebyl k nalezení. Jsem opravdu přesvědčen, že velké množství jich padlo za oběť zuřivosti morové nákazy, když se byli odhodlali setrvat, věříce vyhlídkám na získání velikých majetků, však také jejich zisky po jistý čas byly vpravdě až přemrštěné díky lidské pošetilosti a hlouposti. Teď však po nich nebylo slechu: Mnozí z nich se odebrali do domu věčného, nedokázavše předpovědět svou vlastní budoucnost či sestavit svůj vlastní horoskop.

- 192

  (…) To je právě ta skutečná příčina, pro niž je vyloučeno při takovém navštívení předejít moru i tou nejkrajnější lidskou bdělostí, že totiž je nemožné rozpoznat nakažené lidi od zdravých a nakažení lidé ani sami na sobě to dokonale nepoznají.

- 194

  (…) Když (…) hovořím o moru jako o nemoci povstávající z přirozených příčin, musíme o něm uvažovat jako o nemoci skutečně šířené přirozenými cestami. Mor není o nic méně trestem Božím, i je-li podřízen zákonům lidských příčin a následků, neboť právě tak jako Božská Moc dala tvar veškeré soustavě přírody a přidržuje přírodu na správné cestě, tak táž Síla považuje za správné ponechat Jeho řízení s lidmi, ať už je to milosrdenství či trest, obyčejný průchod přirozených příčin. A Jemu se zlíbilo projevovat se těmito přirozenými příčinami jako obyčejnými prostředky, přitom si však vyhrazuje a vymiňuje moc jednat nadpřirozeným způsobem, když k tomu vidí dostatečnou příčinu. A je zřejmé, že v případě takové nákazy není žádné zřetelně výjimečné příležitosti pro nadpřirozené jevy, neboť obvyklý chod věcí se jeví jako dostatečně vyzbrojen a schopen veškerých účinků, jakých Nebesa obvykle nakažlivou chorobou dosahují. Mezi těmito příčinami a důsledky právě toto tajné předávání nákazy, nepozorované a nevyhnutelné, je samo o sobě více než dostatečnou příležitostí pro trest, jež jsme si svým jednáním sami přivodili. Vůbec proto není nutno přičítat to jevům nadpřirozeným a zázračným.

- 205

  (…) Bylo v té době obecně přijímaným názorem, a domnívám se, že velice dobře opodstatněným, že různé úřední osoby ve farnostech, ohledávačky a osoby, jež byly ustanoveny, aby podávaly zprávy o mrtvých a o příčinách jejich úmrtí, se v tom dopouštěly nemála podvodů. Nikdo totiž zpočátku nechtěl, aby si sousedé mysleli, že zrovna jeho dům je nakažen, a tak se mnoho uplácelo i jinak podvádělo, jen aby zemřelé osoby byly zapsány s jinou příčinou úmrtí. Vím, že se to tak dělalo i později na mnoha místech, ba dokonce se domnívám, že mohu říci ve všech místech, kam se morní nemoc vtrousila, jak je lehko poznat z nesmírného vzrůstu v počtu těch, kdož v týdenních soupisech po dobu nákazy byli uváděni pod hlavičkami jiných nemocí. Tak například v měsících červenci a srpnu, když se morová rána blížila svému největšímu vyvrcholení, bylo zcela obvyklé vídat v soupisech mezi tisíci a dvanácti, ba co dím téměř patnácti sty týdně v rubrikách jiných nemocí. Tedy ne že by snad bývaly počty zemřelých na tyto jiné choroby skutečně takovou měrou vzrostly, to jen velmi mnoho rodin a domácností, kde ve skutečnosti byla morní nákaza, si získalo možnost dát své zemřelé zapsat s jinou příčinou úmrtí, aby jim nebyl zapečetěn dům.

- 223

  (…) Při požáru města Londýna, pouhý rok po tomto strašlivém navštívení, shořelo nekonečné množství domácího vybavení, šatstva i jiných věcí, nepočítaje celá skladiště naplněná zbožím a výrobky z celé Anglie. Je až k nevíře, jak se tím oživil obchod po celém království, když bylo nutno odstranit nouzi a nahradit ztráty – takže – zkrátka a dobře všechny práceschopné ruce po celé zemi se vrhly do díla a po několik let sotva stačily zásobovat trh a vyhovovat poptávce. I veškeré zahraniční trhy byly zbaveny všeho našeho zboží přestávkou způsobenou morem, dokud nebyl opět povolen volný obchod. A když se k tomu připočte nesmírná poptávka na domácím trhu, vytvořilo se skutečně rychle odbytiště pro všechny možné druhy zboží, takže prvních sedm let po moru a požáru Londýna panoval po celé zemi tak živý obchodní ruch, jaký nikdo nepamatoval.

- 225

  (…) Jakmile se (…) v soupisech objevil první pokles úmrtnosti, rozletěla se zpráva o tom po městě jako

blesk a každý tím byl jako pominutý, jenže pak jsme viděli, že v dalších dvou týdennich soupisech pokles úměrně nepokračoval. Podle mého soudu bylo toho příčinou, že lidé tak nerozvážně se vrhali do nebezpečí, vzdávajíce se veškeré dřívější opatrnosti a obezřelosti, s jakou dříve si byli počínali, spoléhajíce nyní na to, že na ně již nemoc nedosáhne, nebo kdyby na ně přece jen dosáhla, že na ni neumřou.

Lékaři proti této bezhlavosti lidu brojili ze všech sil, vydávali tištěné pokyny a rozšiřovali je po všem městě i po předměstích, radíce lidem, aby nadále zachovávali rozvážnost a byli nadále krajně opatrní v každodenním chování, a to navzdory poklesu nemoci, strašíce je, že mohou na celé město přivést recidivu morové rány, a upozorňujíce je, že taková recidíva by mohla být ještě osudnější a nebezpečnější než navštívení, jehož jsme dosud byli svědky. Na podporu a k vysvětlení tohoto svého tvrzení uváděli mnoho argumentů a důvodů, které jsou příliš dlouhé, abychom je zde mohli opakovat.

Leč vše marno, ti troufalí tvorové byli tak posedlí radostí a tak užaslí potěšením z pohledu na tak nesmírný pokles úmrtnosti v týdenních soupisech, že k nim nějaké nové hrůzy nemohly vůbec proniknout, a tak nepopřávali sluchu nikomu, kdo by jim chtěl tvrdit, že hrůzy smrti ještě nepominuly. Mluvit do nich mělo tolik smyslu jako snažit se přemluvit východní vítr: Oni si klidně otevírali obchody, chodili po ulicích, obchodovali a stýkali se s každým, kdo se jim natrefil, ať už ve věcech obchodních nebo soukromých, ani se nezajímajíce, v jakém zdravotním stavu se nachází, ani se neobávajíce od něho jakéhokoli nebezpečí, i když třeba věděli, že zdravý není.

Toto nerozvážné a ukvapené jednání zaplatili životem mnozí, kteří doposud s velkou opatrností a nesmírnou pečlivostí byli zavřeni doma a stranili se takříkajíc všeho lidstva, a tak s Boží pomocí přežili největší vrchol morové nákazy.

Tedy jak pravím, lidé v tomto ukvapeném a hloupém chování zacházeli tak daleko, že jim to nakonec i kněží začali předestírat a vysvětlovat jim, jak je to hloupé a nebezpečné. Tím je skutečně trochu zarazili, takže se něco opatrnosti opět navrátilo. Mělo to však zase jiný důsledek, jejž zarazit nebylo možné. Ta zvěst se totiž rozletěla nejen po celém městě, ale i na venkov a tam měla obdobný účinek. Lidé už byli dlouhým odloučením od Londýna unaveni, nemohli se dočkat, až se zase vrátí, a tak se bez obav a rozvahy začali hrnout nazpět do města a ukazovat se na ulicích, jako by už nebezpečí bylo pominulo. Nad tím pohledem vskutku zůstával rozum stát, vždyť ještě stále umíralo nějakých 1000 až 1800 lidí týdně, a přesto se kdekdo hrnul do města, jako by všechno bylo v nejlepším pořádku.

Důsledkem toho bylo, že hned v první listopadový týden úmrtnost podle soupisů zase o 400 případů stoupla, a lze-li věřit lékařům, onemocnělo ten týden přes 3 000 lidí – většinou těch, kteří se právě byli navrátili.

- 235

  (…) Dal-li Bůh jedněm větší sílu než druhým, stalo se tak snad proto, aby se mohli chvástat svou schopností přetrvat onen úder a předhazovat jiným, že nemají takový dar a oporu? Neměli snad spíše být pokorně vděční, pakliže byli učiněni užitečnějšími než jejich bratři?

- 237

  (…) Bylo by si bývalo přát, aby naše chování, když jsme se všichni opět uzdravili, vyznačovalo se více křesťanskou láskou a laskavostí při vzpomínce na přestálou pohromu, a ne abychom sami sebe přeceňovali za smělost, s níž jsme vytrvali, jako by byl zbabělec každý, kdo prchá před rukou Boží, a jako by ti, kdo setrvají, nevděčili někdy za svou statečnost spíše nevědomosti a opovrhování rukou Stvořitele, což je zločinné zoufalství, a nikoli pravá statečnost.

- 241

  Když se však strach zmocní mysli, nikdo s ní nepohne.

- **Klasika epidemické literatury a její aktualizační potenciál** (Doslov vydavatele)

  - 252

    Jako v každé době, i v pozdním středověku se zároveň vyskytlo i nemálo těch, kteří si *příčiny* probíhajících epidemií *vysvětlovali s pomocí spikleneckých teorií* nebo pověrami. Narůstající strach a davová panika odhalovaly tmářství, nevědomost a xenofobii obyvatelstva v těch nejprimitivnějších formách.

- 266

  Unáhlené řeči o trestu shůry nejenže jsou nestoudným rouháním, ale mají i své negativní dopady v každodenním životě. Kdo totiž jen odevzdané hovoří o údajném fatálním zásahu vyšší moci, bývá většinou lhostejný k dodržování karanténních předpisů.

- 271

  Tak jako u dávných morových epidemií, *také v současnosti se část společnosti nebezpečně radikalizuje* a vzrůstá *rozmach konspiračních teorií*. Nevznikají jako přímý následek epidemií, jsou ale jejich stálým vedlejším projevem. Podobně jako u mnoha dávných morových epidemií, i koronavirus v 21. století je živnou půdou pro antisemitismus. V Německu a také ve Francii je sledována rostoucí revolta části obyvatelstva proti karanténním opatřením. Vzpoura se stává spojující platformou pro různorodé popírače holokaustu, zastánce spikleneckých teorií, kritiky demokratického státu a nejrůznější extremisty. Velkou popularitu si u části laické veřejnosti získaly konspirační fámy o umělém vytvoření covidu-19 za účelem zotročení lidstva. Ať už mají být podle různých verzí těchto fake news pachateli Židé, farmaceutický průmysl, miliardáři Bill Gates a George Soros nebo Komunistická strana Číny, věří podobným smyšlenkám nezanedbatelná část obyvatelstva, která ho podporuje sdílením na sociálních sítích.

  Panika obecně zůstává vůbec tou nejsilnější historickou paralelou. Šířena dnes nejen od člověka k člověku, ale i prostřednictvím masmédií, internetu a rozbujelými návyky postfaktické společnosti, založenými na údajném právu a možnostech nezodpovědně šířit neověřené a jednoznačně škodlivé informace. A tím, že je mediální obraz covidu-19 v prvé řadě obrazem nemocných, vyčerpaných, frustrovaných, zbankrotovaných a zmatených – nikoli mrtvých –, vytváří podhoubí pro další občanské revolty a radikální řešení, tolik typické pro *dnešní svět bez jasného hodnotového rámce*.

  Hlavními současnými „mořícími mory“ zůstávají nádorová onemocnění, kardiovaskulární choroby a jiní „všední nenápadní zabijáci“. Covid-19 je nicméně hravě předehnal jako syndrom doby a skutečná pandemie nabourávající lidskou psychiku, praktické zvyklosti a jakžtakž udržitelný nesourodý řád železa a hlíny. Podobně jako Daniel Defoe se proto můžeme ptát sami sebe: Učiní toto období naši společnost v nějakém smyslu lepší, nebo se brzy vrátíme k návykům, které k epidemiím přispívají? A pochopili jsme, co je podstatou všech těchto událostí?